

Válka je nejčastěji definována jako ozbrojený zápas či jako užívání ozbrojených sil ve vztazích mezi dvěma či více aktéry. O válce můžeme hovořit pouze v případě takového ozbrojeného střetu, při kterém je nejméně tisíc zabitých lidí za rok. Pokud je počet obětí nižší, hovoříme o ozbrojeném konfliktu.

Jan Eichler, Lukáš Tichý
USA a Ruská federace, ÚMV, Praha 2013

Armed Conflict and Relations of its Economic Analysis

Abstrakt:

Cílem příspěvku je objasnění základních souvislostí ekonomické analýzy ozbrojeného konfliktu. Autor se snaží vysvětlit její důležitost a význam, současně upozorňuje na úskalí její implementace. Na základě porovnání několika studií je prokázáno, že v této oblasti panuje terminologická nejednotnost. Pro ujednacení pojmového aparátu je navrhováno využít obecného rámce nákladově-užitkové analýzy a současně ji použít i k vyjádření ekonomické hodnoty ozbrojeného konfliktu prostřednictvím ocenění všech nákladů a potencionálních užitků.

Abstract:

The topic of this essay is an insight into the interrelations of the economic analysis of armed conflict. The author tries to explain its substance and importance and at the same time he warns against the difficulties with its implementation. Backed by several studies, we must conclude that there is a lot of confusion in terminology we use. It is therefore proposed to apply cost-benefit analysis, so that we could create a unified terminology and simultaneously to use this analysis to present armed conflict economy in terms of overall expenses vs. likely benefits aroused by respective armed warfare.

Klíčová slova:

Ozbrojený konflikt, nákladová analýza, ekonomika ozbrojeného konfliktu, nákladové studie ozbrojených konfliktů.

Key words:

Armed conflict, cost-benefit analysis, armed conflict economy, cost studies of armed conflicts.

Úvod

Zájem o studium ozbrojeného konfliktu byl dlouhou dobu doménou politologů, ale během několika posledních desetiletí došlo k zásadnímu průlomů, kdy se touto oblastí začali zabývat také ekonomové. [1] Navíc je možné odkázat se na práce z počátku minulého století, které touto oblast také poměrně intenzivně zkoumaly. [2, 3] Ekonomie obrany je definována tak, aby obsahovala všechny aspekty ekonomiky obrany, odzbrojení, konverze a míru. Podle Hartleye, [4] je ji třeba modifikovat tak, aby zahrnovala ekonomiku války, konfliktu a nekonvenčního konfliktu (např. terorismus, civilní válku, revoluci, povstání, vzpouru, rebelii). [5] Vzhledem k současné mezinárodně politické situaci a charakteru probíhajících a potenciálně možných konfliktů nabývá téma nového rozměru.

Ozbrojený konflikt může vzniknout uvnitř států jako civilní válka, povstání anebo důsledkem terorismu. Také může vypuknout mezi státy ve formě války nebo zvenčí podporované vzpoury. Z rozmanitosti možných podob ozbrojeného konfliktu lze též očekávat, že jeho dopady na prosperitu jednotlivců a společnosti budou devastující. Posouzení všech aspektů vzniku a trvání ozbrojeného konfliktu je velmi obtížná záležitost. Samotný charakter konfliktu tuto skutečnost umocňuje. Ozbrojené konflikty jsou nákladné. Stanovení ceny takového konfliktu je jedna z otázek, která by měla být odpovězena před tím, než země vstoupí nebo se zapojí do jakéhokoliv střetu. Konečné rozhodnutí je odrazem souboru vojenských a politických diskuzí, které jsou ovlivňovány otázkami ekonomiky, legality a etiky.

V průběhu ozbrojeného konfliktu jsou spotřebovávány vzácné zdroje, které mají alternativní využití. Rozhodnutí vstoupit nebo participovat na konfliktu s sebou nese tzv. společenské náklady příležitosti. Zdroje, kterými společnost disponuje, mohou být alokovány směrem k ozbrojenému konfliktu nebo mohou být spotřebovány při vytváření podmínek pro uspokojování jiných společenských a individuálních potřeb. [6] Míra zapojení země do daného konfliktu bude odrazem její schopnosti a ochoty zaplatit cenu takového konfliktu. Je tedy otázkou, jakou míru přidané hodnoty příslušná země získá svým vstupem do války. Při využití nákladově-užitého přístupu, bude rozhodující vzájemných vztah nákladů a užitků, které bude vzniklý konflikt pro konkrétní zemi vyvolávat.

V historii se setkáváme s rozhodnutími ohledně válečného konfliktu, která vycházela především z vojensko-politické roviny, s tím že ekonomická stránka nebyla chápána jako stěžejní. [7] V současné době, kdy charakter konfliktu je rozdílný od těch, které proběhly v první polovině minulého století, [8] nabývá znalost ceny konfliktu na novém významu. Zapojení země do konfliktu může být později doprovázeno nejen potížemi s financováním její účasti, ale také může vést k vlnám odporu obyvatelstva. [9] **Konečné náklady konfliktu předem nejsou známy a jakékoliv odhady jsou velmi nepřesné.**

Diskuze o ozbrojeném konfliktu jsou nevyhnutelně a pochopitelně velmi emocionální. Ztráty zejména na životech vojáků, ale i civilního obyvatelstva, škody na infrastruktuře, zničená města, ztracené kulturní hodnoty, utrpení obyvatelstva, zmařené možnosti jednotlivců, pokles blahobytu apod. jsou neodmyslitelně spojeny s ozbrojeným konfliktem. V konfrontaci s náklady existují podněty pro hledání alternativy efektivnějšího a přijatelnějšího řešení (diplomacie, mezinárodní nátlak, sankce apod.). V tomto případě může být přínos ekonomů a využití ekonomické analýzy velmi užitečný. Současná situace je navzdory vysokému množství ozbrojených konfliktů poznamenána relativním nedostatkem komplexních empirických ekonomických studií ozbrojeného konfliktu.

Metodologický rámec pro hodnocení ozbrojeného konfliktu

Základním problémem při prognózování ekonomických dopadů ozbrojeného konfliktu je značná míra nejistoty vyvolaná působením mnoha proměnných ovlivňujících samotný charakter, průběh a délku ozbrojeného konfliktu. Metody ke stanovení ekonomických nákladů ozbrojeného konfliktu lze rozdělit do dvou základních skupin:

- a) účetní metody,
- b) modelovací metody.

Účetní metody jsou založeny na deskripci, zaznamenání a následném sčítání všech reálných nákladů vyvolaných ozbrojeným konfliktem. Základní výhodou účetních metod vzhledem k ostatním metodám je právě jejich účetně-součtová podstata, a z toho důvodu, že dávají dojem reálnosti a konkrétnosti, který žádná z modelových metod, založených na určitých předpokladech, neposkytuje. Výstupy získané pomocí účetních metod by neměly být v rozporu se skutečností, protože z ní vycházejí, naopak výstupy z modelování mohou být v rozporu s konečnými dopady ozbrojeného konfliktu.

Na druhou stranu slabinou účetních metod je nebezpečí nedostupnosti, neznalosti a relevance kalkulovaných nákladů ozbrojeného konfliktu. Výsledkem pak může být skutečnost, že prováděná nákladová analýza bude postrádat významnou část nákladů, které bez aplikace modelování nelze určit. Speciálně se jedná o oportunitní náklady jako je pokles turistického ruchu nebo nerealizované zahraniční investice.

Cílem modelovacích metod není sumarizace všech vzniklých nákladů, tak jak tomu je u metod účetních, ale jde především o stanovení pravděpodobného vývoje ekonomiky, pokud by k ozbrojenému konfliktu nedošlo. Reálný stav ekonomiky pak může být poměřován modelem s vytvořeným stavem hospodářství nezasaženého ekonomickými dopady ozbrojeného konfliktu. Pro modelování vývoje ekonomiky může být využito buď extrapolace, nebo ekonometrických modelů.

Přístup předkládaný v tomto příspěvku má deskriptivně-analytický a metodologický charakter. Ideově vychází z první z prezentovaných metod hodnocení ozbrojeného konfliktu. Literární rešerše poukazuje na jistou míru nekonzistence a terminologické nejednotnosti autorů zabývajících se problematikou ekonomické analýzy ozbrojeného konfliktu, seznamuje s možnými přístupy klasifikace nákladů ozbrojeného konfliktu, a ve své druhé části předkládá návrh terminologického sjednocení klasifikace nákladů a užitků prostřednictvím aplikace cost-benefit analýzy na podmínky ozbrojeného konfliktu.

Ekonomický rámec pro hodnocení ozbrojeného konfliktu

Jednání o válce – a tedy o rozhodnutí vstoupit nebo nevstoupit do ozbrojeného konfliktu, v sobě zahrnují různá hlediska (např. politické, vojenské, právní nebo morálně-etické). Z teoretického hlediska je možné na ozbrojený konflikt pohlížet jako na **krajní alternativu řešení problematických regionálních nebo mezinárodně-politických vztahů**. [10]

Ozbrojený konflikt však před nás klade velmi závažný problém nákladů a potenciálních užitků, které jsou s konfliktem spojeny. Každá vláda stojí před otázkou jaké přínosy a ztráty může potenciální konflikt vyvolat pro její zemi.

Ekonomové hodnotí konflikt na základě pravděpodobných nákladů a užitků. Mohou vycházet z již proběhlých nebo probíhajících ozbrojených střetů v jejich různých formách. Často se přistupuje k vytváření modelů dopadů možného konfliktu. [8, 11, 12, 13] Konečné výsledky jsou závislé na zvoleném scénáři, z nichž každý bude charakteristický určitou mírou ekonomické nejistoty. Tato míra nejistoty je dána složitostí přesné predikce průběhu konfliktu a reakce ekonomického prostředí na jeho vznik. [14]

Další neméně závažnou komplikací vyvolávající obtíže při stanovování nákladů a užitků vyvolaných konfliktem je skutečnost, že vlády rozdílně přistupují k prezentaci svých nákladů, které musí v této souvislosti nést. [15, 16]

Informace o nákladech a přínosech jsou nezbytné pro vyvození závěru, zda konflikt může být považován za výhodný projekt a zda jej akceptovat. Samozřejmě, že je možné na tento přístup pohlížet kriticky a označit ho za velice hrubý, neetický a nemorální. Nicméně pokud je naším úkolem rozhodovat o otázkách ozbrojeného konfliktu, musíme veškeré náklady a užitky převést do finanční podoby. Ekonomové by měli předkládat smysluplné podklady pro rozhodování, které mají racionální jádro. Proto musí být abstrahováno od podobných kritik a je nutné hledat takové techniky, které co nejpřesněji vyjádří hodnotu i takových problematických nákladů jako je např. ztráta lidského života, zpomalení rozvoje lidských zdrojů apod. **Z ekonomického pohledu je ozbrojený konflikt jen jednou z alternativ – a je tedy na ekonomech a předložených ekonomických analýzách, aby co nejpřesněji vymezili všechny náklady a napomohli tak k co možná nejrationálnějšímu rozhodnutí.**

Nákladově-užitkový rámec může být využit jako plánovací nástroj, ale zároveň i jako nástroj kontroly. Při plánování jsou všechny kalkulace nákladů a přínosů odhady vytvořené ještě před započítáním konfliktu. Tyto odhady a předběžné kalkulace slouží mnohdy jako základ pro tvorbu rozhodnutí ve vztahu ke konfliktu, a to zda vstoupit či nevstoupit do války. Po skončení konfliktu dochází ke srovnání vynaložených nákladů s dosaženým prospěchem. Zjištěný rozdíl mezi plánovanými a dosaženými hodnotami může mít velký význam. Může poskytnout informace pro další rozhodování. Srovnání plánovaných a dosažených aktuálních nákladů a přínosů poskytuje možné odpovědi na otázky ve vztahu k faktorům, které je způsobují a ovlivňují. Díky těmto informacím, pak mohou budoucí predikce dosáhnout větší přesnosti a relevance.

Náklady ozbrojeného konfliktu

Ozbrojený konflikt způsobuje enormní náklady rozdílného druhu pro jednotlivce, společnost a státy. **Pro poznání všech aspektů souvisejících s ozbrojeným konfliktem je nutné nalézt různá kritéria a přístupy jejich hledání a deskripce. V soudobých studiích můžeme nalézt různá vymezení nákladů.** Jak již bylo konstatováno v předešlém textu, neexistuje dostatek studií zabývajících se náklady ozbrojeného konfliktu, a dokonce ještě méně těch, které se tímto problémem zabývají systematicky a komplexně.

Důvodem nedostatku takových studií je velká obtížnost jejich vytváření. V první řadě, je zde naprostý nedostatek relevantních empirických ekonomických statistik a podkladů zabývajících se zaznamenáváním spotřeby a destrukce zdrojů během konfliktu. Z tohoto důvodu je **zjišťování nákladů konfliktu nevyhnutelně procesem odhadů.**

Tab. 1: Výbrané studie zkoumající náklady konfliktu

Blakey-Brown, Rosecrance (1999)	Nordhaus (2002)	Collier a kol. (2003)	Bennis a kol. (2004)	Sköns (2005)	Wallsten, Kosec (2005)	Bilmes, Stiglitz (2006, 2008, 2010, 2012)
válka v Perském zálivu náklady konfliktu pro mezinárodní aktéry	válka v Iráku vojenské náklady náklady poválečné okupace a obnovy	občanská válka náklady během konfliktu	válka v Iráku náklady pro USA	válka v Iráku vojenské náklady během konfliktu civilní náklady během konfliktu	válka v Iráku náklady pro USA	válka v Iráku rozpočtové náklady vlády USA
vojenské	vojenské náklady poválečné okupace a obnovy	ekonomické	lidské bezpečnostní ekonomické sociální	vojenské náklady během konfliktu civilní náklady během konfliktu	vojenské a vládní výdaje	výdaje na bojové a podpůrné operace, péče o veterány, demobilizace, nárust voj. výdajů
další přímé ekonomické	okupace a udržování míru	sociální	náklady pro Irák	vojenské náklady po skončení konfliktu	národní garda a zálohy	náklady války pro ekonomiku USA
vedlejší efekty a ztráty na majetku	náklady obnovy a národní výstavby	dopady konfliktu na okolní země	lidské bezpečnostní ekonomické sociální	civilní náklady po skončení konfliktu	ztráty na životech	náklady záloh, úmrtí osob, ztráty v důsledku poranění mozku a dalších zranění, veteráni, znehodnocení voj. techniky
	humanitární pomoc	vedlejší ekonomické	udržování lidských práv, suverenity		zranění	makroekonomické dopady války
	dopady na ropný trh	vedlejší sociální	globální světové náklady		další náklady	náklady nejistoty
	makroekonomické dopady	globální dopady konfliktu	oslabení mezinárodního práva		náklady dalších koalických zemí	dopad na ceny ropy
		drogy, AIDS, terorismus	podkopávání důvěry OSN		náklady Iráku	celkový příjem a cenové efekty
			udržování koalice		zničená infrastruktura	globální dopady
			náklady globální ekonomiky		úmrtí a zranění	rozpočtové náklady
			oslabení bezpečnosti a odzbrojení environmentální náklady		ušetřené náklady	další makroekonomické dopady (akciový trh, bydlení)
			lidská práva		sankce OSN	
					zachráněné životy iráckého lidu	

Nicméně, mnoho typů nákladů není možno převést do peněžní podoby. Je velmi obtížné stanovit ekonomickou hodnotu počtu obětí a zranění, útrap uprchlých a vystěhovaných osob. Ještě ale mnohem složitější je stanovit hodnotu dalších dopadů války jako je selhání infrastruktury, sociální chaos anebo ztráta politické moci.

Kromě toho, i kdyby tato data byla dostupná, je zde koncepční problém, které náklady do odhadů zahrnovat. Selektce nákladových položek v sobě zahrnuje bezpočet metodologických rozhodnutí, například rozhodnout, které náklady jsou v důsledku války a které by vznikly dokonce bez existence konfliktu. Další rozhodnutí se vztahuje k vymezení časového rámce nepřímých následků války. Zajímavým problémem je i rozpoznání, které typy nákladů jsou vyvolávány různě intenzivními a rozsáhlými konflikty (lokální, regionální a globální úroveň). V neposlední řadě je důležité rozhodnout o hodnocení nákladů z pohledu jejich relevance k celkovým nákladům.

Za účelem komparace soudobých přístupů k hodnocení a vymezení nákladů konfliktu bylo analyzováno několik nejvhodnějších studií. Informace o diskutovaných nákladech přináší tabulka 1 (str. 26).

Nákladová matice pro ozbrojený konflikt

Sköns ukazuje, že lze vysledovat tři základní okruhy možného členění nákladů konfliktu, uvedené v tab. 2:

- vojenské a nevojenské (civilní) náklady,
- náklady během konfliktu a po skončení konfliktu,
- náklady vztahující se k přímým účastníkům konfliktu a náklady dopadající na subjekty, které do konfliktu nejsou zapojeny.

Tab. 2: Nákladová matice pro ozbrojený konflikt dle Sköns [17]

	Vojenské náklady během konfliktu	Civilní náklady během konfliktu	Vojenské náklady po skončení konfliktu	Civilní náklady po skončení konfliktu
Náklady vztahující se k přímým účastníkům konfliktu	vojenské výdaje účastníků konfliktu vojenské oběti	ekonomický a sociální dopad na účastníky konfliktu civilní oběti	vojenské výdaje účastníků konfliktu	ekonomický a sociální dopad na účastníky konfliktu poválečná rekonstrukce
Náklady dopadající na subjekty, které do konfliktu nejsou zapojeny	vojenské výdaje sousedních zemí	uprchlictví humanitární pomoc pomoc pro rekonstrukci	mezinárodní nebo regionální mírové operace	humanitární pomoc pomoc pro rekonstrukci

Brown a Rosecrance se ve své práci zabývají otázkou významnosti prevence ve vztahu k nákladům, které může ozbrojený konflikt vyvolat u zemí ležících blízko jeho centra. Studie předkládá vymezení externích nákladů konfliktu, které dopadají mimo jurisdikci, kde konflikt přímo probíhá. Přehled těchto nákladů uvádí tab. 3.

Tab. 3: Typy externích nákladů [18]

Náklad	Obsah
vojenské náklady	teritoriální omezení vojenské konflikty vyšší obranné rozpočty
náklady emigrace	ekonomická zátěž politické a sociální problémy vojenské komplikace
další přímé ekonomické náklady a náklady příležitostí	ztracené investice ztráta dovozní a exportní příležitosti narušení nabídky práce regionální břemena
náklady nestability	etnická radikalizace obchod s drogami nacionalistické a diverzní aktivity
náklady mezinárodních mírových operací	humanitární úsilí víceúčelové operace k zmírnění konfliktu

Jak je z tabulky patrné, ozbrojený konflikt způsobuje širokou řadu nákladů. Vojenské náklady dopadající na země přímo neúčastnící se konfliktu mohou obsahovat narůstající břemeno kontroly, náklady rozmístění jednotek v problematickém regionu a obecně vyšší obranné rozpočty z důvodu eliminace potenciálně možných problémů stability země vyvolané blízkým konfliktem. Náklady emigrace zahrnují ekonomické břemeno států z důvodu přílivu někdy desítek až stovek tisíc utečenců z místa konfliktu. Přítomnost uprchlíků se stává zdrojem politických a sociálních problémů, které pak musí místní vlády řešit. Z vojenského pohledu pak hrozí nebezpečí, že uprchlické tábory se mohou stát útočištěm pro bojovníky ze země, v níž probíhá konflikt. Další přímé ekonomické náklady a náklady nestability primárně zasahují země ležící nejbližší konfliktu, nicméně obchod s drogami může ovlivňovat i země daleko vzdálenější.

Stewart a Fitzgerald prezentují práce vycházející z rozsáhlého výzkumného programu, který se prvoplánově zaměřoval na lokální ozbrojené konflikty. Autoři zde vyzdvihují skutečnost, že většina místních konfliktů vyvolává významné intervence v zahraničí. Kromě toho soudí, že míra a typ těchto dopadů je významně závislá na charakteristikách daného konfliktu. Cílem tohoto projektu nebyly odhady nákladů ozbrojeného konfliktu. Spíše bylo snahou zlepšit porozumění oblasti úspor v průběhu války z důvodu přispět k identifikaci vhodných politik vedoucích k zmírnění lidského utrpení. Jedna ze studií identifikovala deset typů ekonomického chování během ozbrojeného konfliktu (viz tab. 4). Velmi zajímavým zjištěním tohoto projektu je, že větší část lidských nákladů ozbrojeného konfliktu není výsledkem pramenícím přímo z bojových

akcí (bojová úmrtí a zranění), ale vychází nepřímo ze ztráty možnosti obživy, která je způsobena narušením ekonomiky a společnosti. Podle autorů nepřímé lidské náklady zdaleka převyšují oběti a zranění ze samotné války.

Tab. 4: Typy ekonomických dopadů ozbrojeného konfliktu [19]

Ekonomický charakter	Dopad
ekonomický růst	Negativní, v některých případech dramaticky.
export	Negativní z důvodu a) poklesu produkce, b) přesunu k domácím obchodům, c) narušení mezinárodních trhů.
distribuce uvnitř národního hospodářství	Přesun z obchodovatelných do neobchodovatelných sektorů, z důvodu např. narušení bankovního sektoru nebo selhání dopravního systému.
spotřeba	Negativní, navzdory poklesu domácích úspor a nárůstu zahraničních půjček a pomoci.
investice	Prudký pokles tvorby vládního kapitálu a soukromých investic z důvodu rozpočtových restrikcí a nárůstu nejistoty.
rozpočtový deficit	Nárůst z důvodu narůstajících výdajů. Příjmy nemusí vždy klesat.
přerozdělování vládních výdajů	Narůstající rozsah alokovaných prostředků pro armádu, při narůstající obtížnosti udržení sociálních a ostatních výdajů.
potřeby občanů	Úsilí NGO poskytovat potraviny a služby může v některých případech částečně kompenzovat výpadek vlády, zatímco v jiných je činnost NGO méně úspěšná, např. dezintegrovaná společnost.
náklady lidského kapitálu	Rozsáhlé lidské náklady – nárůst míry dětské úmrtnosti, zhoršení výživy, zdraví a standardu jako důsledek změny možností společnosti a válkou indukované nouze.
náklady rozvoje	Vysoké náklady z důvodu destrukce kapitálu a omezení investic.

Studie realizovaná **Collierem** analyzovala data o konfliktech, které proběhly v rozvojových zemích. Podle nich občanské války mají velmi nepříznivé řetězové důsledky, které nejsou evidentně brány na zřetel těmi, kteří mají právo rozhodovat o tom, zda do konfliktu vstoupit či ne. Nebezpečí občanské války se významně mění v závislosti od konkrétních podmínek země, včetně jejích ekonomických charakteristik, následkem toho riziko vzniku občanské války narůstá v málo rozvinutých zemích a částečně v zemích na okraji zájmu světového společenství. Uskutečnitelné mezinárodní aktivity mohou podstatně snížit četnost civilních válek.

Otázka řetězových dopadů konfliktu pak je dále řešena následující studií **Collier a Hoefler**, [20] která se pokouší o jejich kvantifikaci prostřednictvím peněžního vyjádření. Snaží se identifikovat jednotlivé náklady konfliktu. Jejich hledání je rámcováno třemi oblastmi: náklady během a po ukončení konfliktu, typy nákladů (ekonomické, sociální a politické) a rozsah vyvolaných nákladů (národní, regionální, globální). Přehled diskutovaných nákladů uvádí tab. 5.

Tab. 5: Typy nákladů občanské války v chudých rozvojových zemích [21]

Náklady	Ekonomické náklady	Sociální náklady	Politické náklady
během trvání konfliktu	vojenské výdaje destrukce infrastruktury drancování a destrukce způsobená vojáky ztráty soukromého kapitálu nárůst kriminality	válečné oběti odsun a exodus obyvatelstva	
po skončení konfliktu	vojenské výdaje odliv kapitálu	míra úmrtnosti zdraví	„past“ ozbrojeného konfliktu

Ekonomické náklady války jsou definovány jako negativní dopad války na HDP. Ekonomické náklady během konfliktu vyplývají z následujících efektů:

- nárůst vojenských výdajů, které vytlačují tzv. produktivní výdaje,
- destrukce infrastruktury,
- drancování a ničení způsobené vojenskými jednotkami,
- ztráta soukromého kapitálu jako důsledek odchodu obyvatelstva,
- pokles kontroly kriminálního chování obyvatelstva.

Sociální náklady během konfliktu sestávají primárně ze ztrát na životech a migraci obyvatelstva před útrapami a nebezpečím vyvolanými probíhajícím konfliktem. Po skončení války mnoho ekonomických a sociálních obtíží přetrvává po následujících několika letech a k nim se navíc přidružují další. Studie svým způsobem předkládá fakta, která jsou v souladu s tzv. teorií prahových efektů. [22] Vojenské výdaje se nevracejí na svou předválečnou úroveň, odliv kapitálu pokračuje, míra úmrtnosti narůstá, fyzické a psychické zdraví populace je negativně ovlivňováno. Studie také zahrnuje politické náklady mezi dědictvím ozbrojeného konfliktu. Země, která jednou prošla občanskou válkou, je náchylnější ke vzniku další. Válka ponechává společnost polarizovanou, rozrušuje její ekonomické základy, proto částečně ukončená válka může oživovat zájmy, které straní pokračujícímu násilí a kriminalitě. Autoři hovoří o pasti ozbrojeného konfliktu a definují ji jako náklady rizika obnovení občanské války v poválečném období.

Studie, kterou vypracoval **Nordhaus**, je příkladem práce založené mimo jiné i na odhadech vycházejících z dat a podkladů dřívějších konfliktů. Jeho prognóza vychází ze zkušeností USA z předcházejících ozbrojených konfliktů. Na rozdíl od pokusů, které byly učiněny dříve, se pokouší určit celkové náklady potenciální války, včetně nevojenských nákladů. Odhady byly provedeny ve dvou scénářích: krátká a úspěšná válka a protahující se a neúspěšná válka. Tabulka 6 ukazuje vymezení nákladů konfliktu a je zcela zřejmé, že nepřímé, poválečné náklady označené jako follow-on costs se liší od těch, které byly identifikovány Collierem. [20] Náklady jednoznačně odrážejí charakter konfliktu, a jejich struktura se odvíjí od skutečnosti, že následně po ukončení boje bude následovat rekonstrukce, která bude probíhat pod vedením úspěšnější strany konfliktu. Jsou zde propočítávány náklady související s úsilím o co nejplynulejší přechod z válečného stavu do stavu míru, jeho udržování, vybudování základů demokracie a národní obnovy. V jeho kalkulacích se objevují i náklady, jež mají poměrně obecný charakter a dopad (ropný trh a celkový makroekonomický dopad na ekonomiku USA).

Tab. 6: Náklady a potenciální válka v Iráku [23]

Typ nákladu	Obsah
přímé vojenské výdaje	
následné	okupace a udržování míru rekonstrukce a národní obnova humanitární pomoc dopady na trh s ropou makroekonomické dopady

Bennis analyzoval aktuální a potenciální náklady konfliktu v Iráku a zajištění následného dohledu po ukončení otevřeného konfliktu. Práce analyzuje lidské, ekonomické, sociální, bezpečnostní, environmentální a právní náklady. Analýza pokrývá jak USA a Irák tak i světové společenství. Tato studie ve srovnání s jinými je méně pojmově striktní, a to především s ohledem na externí náklady konfliktu. Pozornost je také věnována lidským obětem, jejich nárůstu, a faktorům vedoucím k této eskalaci. Náklady identifikované v této práci jsou uvedeny v tab. 7 a 8.

Tab. 7: Typologie nákladů konfliktu a okupace [24]

Typ nákladů	Náklady USA	Náklady Irák
lidské	vojenské oběti a poranění zaměstnanci soukromých vojenských společností a novináři zabití nebo zranění	smrt a poranění civilního obyvatelstva zabití povstalci dopady ochuzeného uranu použitého v koalických zbraních
bezpečnostní	nárůst teroristických aktivit ztráta kreditu USA	nárůst násilí a kriminality nedostatečná úroveň výcviku irácké policie a armády pašeráctví psychologické dopady
ekonomické	vojenské výdaje dlouhodobé dopady na ekonomiku USA ceny ropy dopady na rodiny aktivních vojáků	nárůst nezaměstnanosti dopad na iráckou ropnou ekonomiku
sociální	dopad nárůstu vojenských výdajů na rozpočet USA a vládní sociální výdaje sociální výdaje armády USA náklady zdravotní péče o veterány náklady psychiatrické zdravotní péče	zdravotní infrastruktura vzdělávací soustava životní prostředí zásobování elektřinou
udržování lidských práv	dopad na ústavní práva shromažďovat se a svobodně mluvit vládní dozor nad antiválečnými aktivitami	dopad války na zacházení s vězni a na porušování lidských práv obecně
suverenity		Irák jako okupovaná země omezená ekonomická nezávislost

Tab. 8: Typologie externích nákladů konfliktu [24]

Typ nákladů	Obsah nákladů
lidské	válečné oběti způsobené koaličními vojsky
právní	dopad na mezinárodní právo jednostranným rozhodnutím USA zahájit válku
politické	dopad na OSN, speciálně na představu národní suverenity jako základ pro charakter OSN dopad na demokracii v koaličních zemích, kde protiválečná opozice byla silná
ekonomické	náklady příležitosti vztahující se k výdajům USA na vojenské operace ekonomický dopad nárůstu cen ropy
bezpečnostní a odzbrojení	dopad na mezinárodní teroristické organizace
environmentální	dopad na životní prostředí (půda a voda) vlivem zbraní s ochranným uranem
lidských práv	dopad na použití mučení a krutého zacházení s vězni vládami po celém světě

Wallsten a Kosec [25] předkládají jako jedni z prvních pokus o podrobné vymezení přímých ekonomických nákladů války v Iráku. Odhad nákladů je realizován z perspektivy USA, koaličních partnerů a Iráku. Autoři však upozorňují na důležitost ekonomických důsledků stojícími za těmito přímými náklady. Za nejviditelnější považují makroekonomické dopady na Spojené státy a světovou ekonomiku. Kladou důraz na řetězovou reakci, která je vyvolána v ekonomice vlivem změny cen ropy v důsledku probíhajícího konfliktu. Poukazují i na změny v irácké ekonomice a odstranění sankcí vůči ní. Domnívají se, že vytvoření stabilní demokratické vlády v zemi konfliktu může přinést podstatné užitky. Zamýšlí se i nad možnými budoucími náklady, které se vztahují k nebezpečí vzniku teokracie a závažnějších civilních konfliktů. Považují je za důležité oblasti dalšího zkoumání.

V závěru studie se objevují dva základní problémy. Oba se vztahují k otázkám oceňování. I přesto, že se nám podaří finančně vyjádřit náklady ozbrojených konfliktů, je nutné tyto výsledky posuzovat velmi skepticky ohledně jejich výše. Zkušenosti naznačují, že tyto odhady jsou vždy za výslednou realitou. Při oceňování nákladů je potřeba vždy zohledňovat známou problematičnost ekonomických předpovědí.

S nejnovějšími poznatky přichází analýza provedená **Stiglitzem a Bilmesem**. Opět se zde setkáváme s problémem (pod)hodnocení nákladů války. Poskytování dokonce jen hrubých odhadů nákladů v řádových hodnotách se ukazuje jako velmi problematické z mnoha důvodů. Nejsou započítávány budoucí náklady spojené s iráckým konfliktem. Do popředí vystupuje zásadní rozdíl mezi společenskými náklady a cenou, kterou hradí vláda. Nejistota dopadů makroekonomických nákladů spojených s nárůstem cen ropy a s výdaji na konflikt v Iráku.

Dalším problémem k zvážení je podle autorů zaúčtování hodnoty lidských obětí. Metodiky výpočtu se liší a může docházet k poměrně velkým rozdílům. Otázka vývoje cen ropy a zkušenosti ze 70. let nás přesvědčují o tom, jakých rozměrů mohou makroekonomické následky dosáhnout. Tuto závažnou nejistotu ilustruje tab. 9, kde je možné vidět vývoj propočtů skutečných nákladů války v Iráku a Afghánistánu, které byly publikovány v roce 2006, 2008, 2010 a 2012. [26, 27, 28]

Tab. 9: Celkové náklady války v Iráku a Afghánistánu (v mld. USD)

Scénář	Konzervativní	Realistický
náklady 2006	1026	2239
náklady 2008/2009	2334	3496
náklady 2012	4242	6015

Zároveň i upozorňují, že ve svých závěrech opominuli některé další náklady, které je velmi obtížné přesně vyčíslit (viz tab. 10).

Tab. 10: Seznam nákladů, které nebyly do Stiglitz-Bilmes analýzy zahrnuty [29, 30]

Náklady	Obsah
obránné náklady a náklady destrukce	náklady plánování války všechny náklady vzniklé dalším zemím, včetně Iráku <i>vojenské náklady</i> <i>zničení majetku</i> <i>ztráta života</i> všechny náklady nárůstu nejistoty <i>nárůst nákladů přes hraničních toků</i> <i>redukce investic</i> dopady ztráty důvěryhodnosti hodnota snížené schopnosti odpovědi na národně bezpečnostní hrozby kdekoliv na světě hodnota snížené schopnosti reagovat na domácí situaci, v níž národní garda nebo rezervy mohou být požádány o pomoc (např. New Orleans)
makroekonomické náklady	všechny náklady narůstajícího pocitu nedostatečnosti bezpečí <i>redukce investic</i> <i>omezení obchodní a jiné spolupráce</i> nepřímý agregátní poptávkový efekt (<i>jako výsledek redukce příjmů obchodních partnerů</i>) náklady nestálosti ceny na ropném trhu <i>včetně investic</i> <i>náklady platební neschopnosti</i> redukce poptávky (následek protiamerických nálad) dopady ztrát hodnoty aktiv (vzrůstající díky cenám ropy nebo naopak) <i>kapitálový trh</i> <i>bydlení</i> následky omezené monetární politiky jako výsledek rostoucí inflace následky zhoršující se fiskální pozice <i>výsledek narůstajících vládních výdajů v důsledku ropné krize</i> <i>výsledek narůstajících výdajů na válku</i>

Náklady	Obsah
další nespecifikované náklady	náklady zvýšeného nebezpečí nesené jednotlivci ekonomické náklady zhoršení výdělku a kvality života nesené veterány konfliktu, kteří nebyli zraněni během konfliktu náklady zdravotní péče nepůsobené vládou

V závěru studie je upozorňováno na skutečnost, že původní vládní odhady byly mimořádně nízké. Stiglitz a Bilmes svou prvotní studii rozpracovali do podoby odborné knihy, která byla vydána v roce 2008 a nesla název „*The Three Trillion Dollar War: The True Cost of the Iraq Conflict*“. [31] O několik let později oba autoři vydali prohlášení, že jejich odhady byly k dosavadnímu vývoji příliš pesimistické a jejich současné odhady tuto posledně avizovanou hodnotu potvrzují.

Autoři si jak ve studii, tak i v odborné monografii pokládají zásadní otázku: měla by veřejnost odlišný postoj ke vstupu do války, pokud by znala úplné, a tedy i budoucí náklady konfliktu? Dlouhodobé náklady pro jednotlivce a společnost ve vztahu k zabitým nebo zmrzačeným osobám daleko přesahují úspory za nepořízené prostředky pro jejich lepší osobní ochranu nebo náklady a ztrátu času spojené se získáním dalších podrobnějších informací potřebných pro konečné rozhodnutí. V této oblasti zkoumání, nabývají nového rozměru termíny jako optimální hodnota nebo hodnota informací. Ve smyslu rozhodování o vstupu do ozbrojeného konfliktu hodnota takových informací může být značně vysoká.

Je nezbytné obzvláště v případech jako je ozbrojený konflikt minimalizovat míru rizika nesprávného závěru, jenž pramení z neznalosti všech okolností našeho rozhodování. Všechny tyto skutečnosti by měly směřovat k jedinému – přes všechny politické aspekty tohoto rozhodování je nezbytné provést cost-benefit analýzu před zahájením jakéhokoli projektu – obzvláště takového, který má tak závažné důsledky jako je ozbrojený konflikt v jeho nejničivější podobě, kterou je válka.

Cost-benefit analýza ozbrojeného konfliktu

V soudobých studiích zkoumajících náklady konfliktu **lze vysledovat určitou pojmovou nejednotnost a různorodost**. Není vytvořen společný sjednocující pojmový aparát. Zároveň v nich téměř není věnována pozornost otázce potenciálních užitků, které s konfliktem mohou být svázány. Okrajově je otázka užitků diskutována ve studiích, které provedli Hartley, Stiglitz a Bilmes. [4, 26-31] Přitom rozhodnutí o vstupu do konfliktu, by mělo vycházet z porovnání vzájemného vztahu mezi náklady a užitky, které z něj vyplývají. Pokud s vyjádřením nákladů jsou spojeny technické a metodologické problémy, tak u užitků se připojují ještě morální a etické.

Určitou možností by bylo **využití metodologie analýzy nákladů a užitků**. V případě nákladů by mohla posloužit jako sjednocující aparát, kdy všechny výše vymezené náklady by byly zařazovány do nákladových kategorií, které vymezuje. Obdobné by mohlo platit i pro uvažované užitky. V případě ozbrojeného konfliktu vždy může existovat tzv. mírová alternativa, která by mohla pravděpodobně zajistit požadovaný výsledek i bez použití přímé vojenské síly (viz tab. 11).

Tab. 11: Abstraktní rámec řešení problematických regionálních nebo mezinárodně-politických vztahů

Problém	Alternativy	Nákladově-užitkový rámec
politicko-ekonomická krize	diplomatické jednání	<i>užitky</i>
		<i>náklady</i>
	uplácení	<i>užitky</i>
		<i>náklady</i>
	izolace	<i>užitky</i>
		<i>náklady</i>
	sankce	<i>užitky</i>
		<i>náklady</i>
	zastrašování	<i>užitky</i>
		<i>náklady</i>
	použití vojenské síly (ozbrojený konflikt)	<i>užitky</i>
		<i>náklady</i>

Typologie nákladů a užitků využívaná metodou cost-benefit analýzy je obecně známá a zažitá. [32, 33, 34, 35] Zvolená kritéria zařazení nákladů a užitků jsou dostatečně abstraktní a dávají volnost pro jejich hledání, ale zároveň obsahově srozumitelná. [36] Samozřejmě, že lze v dalších studiích nalézt i jiné přístupy např. rozdělení nákladů dle časového kritéria (krátkodobé a dlouhodobé) nebo dle ekonomického charakteru (mikroekonomické a makroekonomické).

Přímé náklady a užitky se vztahují přímo k samotnému konfliktu. Konflikt je vyvolává okamžitě. Nepřímé náklady jsou následným odrazem, vedlejším produktem připravovaného, probíhajícího nebo ukončeného konfliktu. Přímé a nepřímé náklady lze rozdělit na hmotné a nehmotné. Oceňování nehmotných nákladů a užitků je nejproblematictější částí analýzy, jejich převádění do peněžní podoby je velmi komplikované.

Obtížné se též zařazuje do kategorií dílčí a konečné. Vnitřní a vnější náklady a užitky představují kategorie, které buď nesou subjekty přímo participující na konfliktu, anebo ty, které se ho neúčastní, ale přesto jsou jím dotčeny.

Fenomén externalit

Často se zde setkáváme s fenoménem externalit. Předložená kategorizace má dvě výhody. První rozděluje potenciální náklady a užitky na ty, které bude snazší vyjádřit v peněžní podobě (hmotné), a na ty, u kterých bude potřeba vynaložit veškerý um k takovému to vyjádření (nehmotné). Druhou výhodou je různé zaměření nákladově-užitkových kategorií vedoucí k jejich víceúrovňovému vnímání a hledání.

Zavedená typologie snižuje pravděpodobnost jednostranně zaměřeného přístupu k řešení problému, čímž se zvyšuje šance na postižení všech jeho „nákladově-užitkových“ aspektů. Tab. 12 přináší prvotní pokus o cost-benefit analýzu konfliktu. [37]

Tab. 12: Obecný nákladově-užitkový rámec ozbrojeného konfliktu

Kategorie		Náklady	Užitky
přímé	hmotné	náklady spojené s přímými bojovými operacemi (vláda, soukromý sektor)	poválečný rozvoj, ekonomický růst a rozvoj
	nehmotné	ztráty na životech a zranění na straně ozbrojených sil, soukromých firem i obyvatelstva	obnovení demokracie, svoboda pro utlačované obyvatelstvo, konec porušování lidských práv, zachráněné lidské životy ztracené v nedemokratických režimech
nepřímé	hmotné	nárůst nákladů v souvislosti s bezpečnostními výdaji v širším kontextu, potenciální pokles HDP, snížení osobních důchodů, nárůst deficitu z důvodu financování válečných operací, snížení rozvoje sociálních programů, náklady poválečné rekonstrukce, náklady péče o veterány	přístup k nerostným zdrojům, nové obchodní příležitosti vyplývající z rekonstrukce konfliktem zasažené země, prosperita obranného průmyslu
	nehmotné	omezení kapacit vlády pro řešení celospolečenských problémů, protiválečné nálady obyvatelstva, náklady vojenské rekrutace (v budoucnu), nárůst chudoby, kriminality a společensky nežádoucích jevů	konec bezpečnostních rizik a hrozby použití zbraní hromadného ničení
dílčí		náklady spojené s programy obnovy konfliktem zasažené země	možnost ověření bojových schopností a nové vojenské techniky
konečné		náklady vlády spojené s ospravedlňováním a vysvětlováním svého postupu před veřejností, případně náklady vážnoucí na hledání dalších spojenců	dostání závazků vyplývajících z mezinárodních a koaličních smluv
vnitřní		destrukce infrastruktury, export bohatství, dopad na životní prostředí konfliktem postižené země	možnost poválečného rozvoje, zapojení se do mezinárodních politických, ekonomických a dalších institucí, odstranění izolace
vnější		narušení volného obchodu, ovlivnění cen nerostných surovin, ohrožení regionálního případně celosvětového environmentu, ohrožení kapitálových trhů, nebezpečí celosvětové recese, dopady na turismus, mezinárodní letecké společnosti	snížení hrozby terorismu, rozšiřování demokracie

Tab. 12 je nutno vnímat pouze jako **abstraktní rámec**, který musí být následně precizován. Typologii a rozčlenění nákladů bude potřeba provést z pohledu země, která je konfliktem postižena, dále z pohledu koaličních partnerů a následně i z pohledu regionální a globální ekonomiky. Dále pak bude nutné náklady a užitky pro větší přehlednost rozčlenit na civilní a vojenské a posoudit ponechání dílčích a konečných, případně vnitřních

a vnějších nákladů, toto je však již nad rámec tohoto příspěvku. Pro představu uvádíme pouze hrubý **koncept upraveného nákladově-užitkového rámce** (viz tab. 13).

Tab. 13: Upravený nákladově-užitkový rámec cost-benefit analýzy

Náklady a užítiky ozbrojeného konfliktu pro koaliční partnery					
		náklady		užítiky	
		vojenské	civilní	vojenské	civilní
přímé	hmotné				
	nehmotné				
nepřímé	hmotné				
	nehmotné				
Náklady a užítiky ozbrojeného konfliktu pro zemní na jejímž teritorii konflikt probíhá					
		Náklady		Užítiky	
		vojenské	civilní	vojenské	civilní
přímé	hmotné				
	nehmotné				
nepřímé	hmotné				
	nehmotné				
Náklady a užítiky ozbrojeného konfliktu pro nejbližší region a svět					
		Náklady		Užítiky	
		vojenské	civilní	vojenské	civilní
přímé	hmotné				
	nehmotné				
nepřímé	hmotné				
	nehmotné				

Z indicií, které se nachází v studiích publikovaných různými autory, lze předpokládat, že se nepřímé náklady s největší pravděpodobností rovnají nebo mohou i převyšovat náklady přímé. Kvantifikace a popis přímých nákladů je mnohem snazší, protože se jedná především o náklady vyvolané realizací bojových operací (mimo ztrát na životech, které mají nehmotný charakter) a jsou dosažitelné díky vládnímu účetnictví, i když, ne vždy dovede vládní účetnictví náklady zachycovat přesně a dle požadovaného účelu.

Naopak u nepřímých nákladů narážíme na nutnost aproximací, odhadů, modelových a variantních řešení. Mnohé z nich mají nehmotný charakter, což ještě více komplikuje jejich hodnotové (finanční) vyjádření. Proto lze očekávat, že v tomto směru bude potřeba vynaložit značné úsilí k precizaci a dosažení potřebné relevance realizovaných odhadů a výpočtů.

Dále je nutné u přímých vojenských nákladů kalkulovat jen dodatečné náklady, které ozbrojeným konfliktem jsou v armádě vyvolávány. [38]

Závěr

Ekonomická analýza ozbrojeného konfliktu je oblast, která se stává středem pozornosti odborné veřejnosti. V posledních letech, kdy četnost a intenzita lokálních a regionálních konfliktů narůstá, byla realizována řada výzkumů, které se zabývaly náklady ozbrojeného konfliktu. Každá ze studií, představených v tomto příspěvku, je svým způsobem průkopnickým činem. Lze očekávat, že budou následovány mnohými dalšími s cílem přispět k co nejhlubšímu porozumění tohoto problému. Ozbrojené konflikty jsou velmi nákladné a uvalují na země těžké břemeno, které musí nést nejen současné, ale i budoucí generace. O to větší je odpovědnost v rukou vlád, které o vstupu do něj rozhodují. [39]

Posláním ekonomické analýzy konfliktu by mělo být poskytnutí schopnosti rozpoznat a ocenit nejen na první pohled zřejmé, ale i skryté náklady ozbrojeného konfliktu. Velmi citlivým tématem je i otázka pravděpodobných užitek z realizace silového řešení. V následujícím období lze očekávat snahu o vytvoření jednotícího terminologického rámce, přínosem také bude detailní studium konfliktů, s co nejpřesnějším vymezením jejich nákladů. Úskalí, která budou muset být překonána, souvisí s:

- **omezenou dostupností dat** o ozbrojených konfliktech,
- **přesností odhadů a kalkulací** nákladů a užitek plynoucích ze vzniklého konfliktu,
- **schopností a možnostmi ocenění a následné relevance** získaných hodnot nákladů a užitek konfliktu. [40]

Ekonomická analýza ozbrojeného konfliktu může přispět k **vyšší informovanosti o všech jeho aspektech, s důrazem na jeho nákladovou stránku**, a tím i snížit riziko nejistoty konečného rozhodování při výběru z variantních řešení daného problému.

Použitá literatura a poznámky k textu:

- [1] SANDLER, Todd. Economic Analysis of Conflict. *Journal of Conflict Resolution* [online]. c2000, roč. 44, č. 6, s. 723-729 [cit. 2007-1-10]. Dostupné z <<http://jcr.sagepub.com/cgi/content/refs/44/6/723>>.
- [2] PIGOU, Arthur, C. *The Political Economy of War*. London: Macmillan and co., Limited St. Martin's street, 1940. 250 s.
- [3] KEYNES, Maynard, J., JOHNSON Elizabeth., MOGGRIDGE Donald. *How to Pay for the War*. London: Royal Economic Society, 1978. 178 s. ISBN 978-0521-2210-16.
- [4] HARTLEY, Keith. *Defense Economics: Its Contribution and New Developments*. c 2002, poslední revize 5. 5. 2006 [cit. 2013-05-25] Dostupné z <<http://www.york.ac.uk/>>.
- [5] HARTLEY, Keith - SANDLER, Todd. *The Economics of Defense, Volume I-III*. Cheltenham: International Library of Critical Writings in Economics, 2001. 382 s. ISBN 0-521-44728-3.
- [6] Na internetové stránce <http://costofwar.com/> je možné aktuálně sledovat vývoj nákladů války v Iráku a Afghánistánu, zároveň je zde možné aktuální částku převést do formy jiných výdajů, které by mohly být realizovány v jiných odvětvích veřejného sektoru.
K 26. 6. 2013 částka nákladů realizovaných v Iráku a Afghánistánu byla rovna 1 451 mld. US dolarů, za tuto částku by jinak mohlo být v USA zdravotně pojištěno přibližně 30 mil. Američanů po dobu deseti let nebo by mohla být zaplácena mzda pro cca 7,2 mil. učitelů veřejných škol po dobu tří let nebo by mohlo zaměstnáno 10 mil. policistů po dobu dvou let nebo by mohlo být poskytnuto roční stipendium po dobu 10 let pro 20 mil. studentů veřejných univerzit.
Také Keith Hartley ve své dřívější práci hovoří o alternativních nákladech, kdy za 1,5 mld. liber reálných nákladů konfliktu, které Velká Británie zaplatila za konflikt v Iráku (2003), by bylo možné zrušit daň z kapitálových výnosů na jeden rok, postavit 25 nemocnic (pouze investice) nebo zvýšit částku snižující základ daně za vyživované dítě o 200 a více liber na jeden rok v celé Velké Británii.

- [7] V případech, kdy se jedná o přežití národa (např. Velká Británie v roce 1940, Rusko a další), bude tento národ ochoten zaplatit jakoukoliv cenu za zničení agresora.
- [8] NORDHAUS, William D. *The Economic Consequences of a War with Iraq*. [online]. c1998, poslední revize 5. 1. 2005 [cit. 2013-05-25] Dostupné z <<http://www.econ.yale.edu/~nordhaus/>>.
- [9] Např. účast USA ve Vietnamu nebo v současnosti probíhající konflikt v Iráku a Afghánistánu jsou doprovázeny odporem obyvatelstva. S narůstající délkou ozbrojeného střetu a počtem obětí klesá odhodlání daňových poplatníků hradit účet za ozbrojený konflikt.
- [10] K ozbrojenému konfliktu vždy existuje alternativa. Ale i tyto alternativy (uplácení diktátorů, kompenzace a převody, sankce a embarga, demonstrace síly apod.) musí být podrobeny ekonomické analýze jejich výhodnosti ve vztahu k válce jako krajnímu řešení.
- [11] HESS, Gregory D. *The Economic Warfare Cost of Conflict: An Empirical Assessment*. [online]. c2003, poslední revize 10. 1. 2007 [cit. 2013-05-25] Dostupné z <<http://ideas.repec.org/>>.
- [12] CARUSO, Raul. *An Introduction to the Economics of Conflict a Selected Survey of Theoretical Economic Models of Conflict*. Social Science Research Network [online]. c2007, poslední revize 5. 1. 2007 [cit. 2007-01-20] Dostupné z <<http://ssrn.com/>>.
- [13] GARFINKEL, Michelle R. - STERGIOS Skaperdas. *Economics of Conflict: An Overview*. [online]. c2006, poslední revize 10.1.2007 [cit. 2013-05-25] Dostupné z <<http://www.socsci.uci.edu/>>.
- [14] Např. **Congressional Budget Office (CBO)** uvádí, že přesnost odhadů nákladů konfliktu v Iráku je závislá na několika neznámých faktorech, jako jsou skutečná velikost rozmístěných vojsk, doba trvání konfliktu, strategie bojového použití vojsk, počet obětí, ztráty vojenské techniky, velikost potřeby poválečné rekonstrukce daného území.
- [15] Keith Hartley popisuje příčiny tohoto jevu: jde o velmi citlivé informace, otázka podpory ze strany voličů (podceňování nákladů znamená větší politickou podporu), nejisté vyjádření měřítka, trvání, ztrát a výsledku, jakmile je zahájena levná válka, další financování již nemůže být odmítnuto, když v ní bojuje vlastní armáda.
- [16] Zajímavé je sledovat dostupnost údajů o nákladech současné války v Iráku. Britská vláda publikuje informace velmi omezeně. Tato skutečnost je v příkrém rozporu vůči situaci ve Spojených státech amerických. Americká administrativa zveřejnila predikce a následně detaily svých útrat. Odhady nákladů na konflikt v Iráku zveřejnila i politická opozice.
- [17] SKÖNS, Elisabeth. The costs of armed conflict. *International Task Force on Global Public Goods* [online]. c 2003, poslední revize 23. 8. 2011 [cit. 2013-05-25] Dostupné z <<http://www.gpgtaskforce.org/>>.
- [18] BROWN, Michael, E. - ROSECRANCE, Richard, N. *The Costs of Conflict: Prevention and Cure in the Global Arena*. [online]. c1999, poslední revize 7.5. 2003 [cit. 2013-05-10] Dostupné z <<http://www.wilsoncenter.org/>>.
- [19] STEWART, Frances - FITZGERALD, Valpy. The Costs of War in Poor Countries: Conclusions and Policy Recommendations. In Frances Stewart and Valpy FitzGerald, *War and Underdevelopment*, Vol. 1: The Economic and Social Consequences of Conflict, OUP, chapter 9. [online]. c 2005, poslední revize 22. 11. 2006 [cit. 2013-05-18] Dostupné z <<http://www3.queh.ox.ac.uk/>>.
- [20] COLLIER, Paul - HOFFFLER, Anke. *The Challenge of Reducing the Global Incidence of Civil War*. [online]. c2004, poslední revize 5.1.2007 [cit. 2013-05-25] Dostupné z <<http://www.copenhagenconsensus.com/>>.
- [21] COLLIER, Paul. *Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy*. A World Bank Policy Research Report. [online]. c2003, poslední revize 5.1.2007 [cit. 2013-05-20] Dostupné z <<http://econ.worldbank.org/>>.
- [22] PEACOCK, A. T. - WISEMAN, Jack. Approaches to the Analysis of Government Expenditure Growth. *Public Finance Review* [online]. c1997, roč. 7, č.1 s 3-23. [cit. 2013-05-25]. Dostupné z <<http://pfr.sagepub.com/>>.
- [23] NORDHAUS, William D. *The Economic Consequences of a War with Iraq*. [online]. c1998, poslední revize 5.1.2005 [cit. 2013-05-23] Dostupné z <<http://www.econ.yale.edu/~nordhaus/>>.
- [24] BENNIS, Phyllis. *A Failed "Transition" Paying the Price: The Mounting Costs of the Iraq War*. [online]. c2003 poslední revize 28.4.2004 [cit. 2013-05-23] Dostupné z <<http://www.ips-dc.org/>>.
- [25] WALLSTEN, Scott - KOSSEC, Katrina. *The Economic Costs of the War in Iraq*. [online]. c2005 poslední revize 8.1.2007 [cit. 2013-06-11] Dostupné z <<http://www.aei-brookings.org/>>.
- [26] BILMES, Linda - STIGLITZ, Joseph, E. *The Economic Costs of the Iraq War: An Appraisal Three Years After the Beginning of the Conflict*. [online]. c2003 poslední revize 8.1.2006 [cit. 2013-06-12] Dostupné z <<http://www2.gsb.columbia.edu/>>.

- [27] STIGLITZ Joseph E. *The Three Trillion Dollar War: The Real Cost of the Iraq Conflict*. [online]. c2008 poslední revize 8.4.2008 [cit. 2013-06-12] Dostupné z < http://carnegieendowment.org/files/0408_transcript_stiglitziraq.pdf>.
- [28] STIGLITZ Joseph, E. - BILMES Linda, J. The true cost of the Iraq war: \$3 trillion and beyond. *Washington Post*. [online]. c1997 poslední revize 5.9.2010 [cit. 2013-06-12] Dostupné z < <http://www2.gsb.columbia.edu/>>.
- [29] STIGLITZ, Joseph, E. - BILMES, Linda, J. *Estimating the costs of war: Methodological issues, with applications to Iraq and Afghanistan*. [online]. c2007 poslední revize 16. 9. 2012 [cit. 2013-06-02] Dostupné z <http://www.socsci.uci.edu/~mrgarfin/OUP/>.
- [30] BILMES, Linda. *The Financial Legacy of Iraq and Afghanistan: How Wartime Spending Decisions Will Constrain Future National Security Budgets*. [online]. c2013 poslední revize 8.3.2013 [cit. 2013-07-11] Dostupné z < <https://research.hks.harvard.edu/publications/workingpapers/citation.aspx?PubId=8956>>.
- [31] STIGLITZ, Joseph - BILMES, Linda. *The Three Trillion Dollar War: The True Cost of the Iraq Conflict*. New York: Penguin Books, 2009. 343 s. ISBN 978-0-141-03652-6.
- [32] MUSGRAVE, Richard A. - MUSGRAVE, Peggy, B. *Veřejné finance v teorii i praxi*. Praha: Management Press, 1994, 571 s. ISBN 80-85603-76-4.
- [33] BENARD, Jean. *Veřejná ekonomika III*. Praha: Ekonomický ústav ČSAV, 1991, 142 s.
- [34] OCHRANA, František. *Hodnocení veřejných zakázek a veřejných projektů*. Praha: ASPI Publishing, 2001, 219 s. ISBN 80-85963-96-5.
- [35] MALÝ, Ivan - MALÍŠOVÁ, Ivana. *Hodnocení veřejných projektů*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 88 s. ISBN 80-210-1591-8.
- [36] **Přímé a nepřímé** náklady a užítiky. Přímé jsou ty, které se úzce vztahují k hlavnímu cíli projektu, zatímco nepřímé jsou v podstatě vedlejším produktem. **Hmotné a nehmotné** užítiky a náklady. Hmotné jsou takové, které je možno oceňovat na trhu. Nehmotné jsou jen obtížně ocenitelné threm. **Díleči a konečné** užítiky a náklady. Dalším aspektem je rozlišení mezi projekty, které zajišťují užitek pro spotřebitele přímo (protože zabezpečují konečné statky), a projekty, které vstupují do produkce jiných statků a mají tedy charakter meziprojektu. **Vnitřní a vnější** užítiky a náklady. Toto členění souvisí s efektem přelévání, tedy s existencí externalit. Za vnitřní lze považovat ty, které se vztahují k původnímu zadavateli či uživateli veřejného projektu.
- [37] Do nákladově-užitkového rámce jsou zařazeny některé náklady, které byly různě vymezeny ve zmiňovaných studiích. Zároveň je zde učiněn pokus i o zařazení užitků, které konflikt může přinést – při vědomí možných morálně-etických výhrad. Přesto však je nutné i k tomuto velmi emocionálnímu tématu přistupovat racionálně a vyjádřit v peněžních jednotkách vše co je možné vyjádřit. Např. někdo se může cítit pohoršen, tím že je lidský život kalkulován v penězích, z jeho pohledu je hodnota lidského života nevyčíslitelná. Ale při alokaci omezených zdrojů musí být hledána i hodnota takové kategorie jakou je např. život člověka.
- [38] Některé náklady by ozbrojeným silám vznikaly, aniž by vznikl jakýkoliv konflikt, proto je nutné do nákladů konfliktu zahrnovat skutečně jen ty, které vznikají nově v souvislosti s ozbrojeným konfliktem.
- [39] Význam ekonomické analýzy ozbrojeného konfliktu má několik rovin, někdy může být chápána jednak jako **nástroj podpory agresivní politiky státu** (v případě, kdy její výsledky budou pozitivní), toto **chápání je však nutné odmítnout** s odkazem na její další možné přínosy, a to především v rovině **podpory transparentnosti alokace veřejných prostředků a jejich dopadů** a v rovině **podpory snah eliminovat vznik nových ozbrojených konfliktů, a tím přispívat k udržování a rozvoji světové ekonomiky prostřednictvím globálního míru**.
- [40] Ocenění hodnoty lidského života vyvolává silnou kontroverzi. Přesto však v různých oblastech společenského života, se k němu přistupuje. Např. v dopravních studiích se běžně kalkulují užítiky zachráněných lidských životů při autonehodách, dále se s jeho oceňováním můžeme setkat ve zdravotnictví, soudnictví nebo pojišťovnictví.
V článku citovaní autoři Stiglitz a Bilmes uvádějí, že americké vládní úřady odhadovaly hodnotu lidského života na 6,1 mil USD (Agentura na ochranu přírody), 5,5 mil USD (ministerstvo dopravy). Hodnota lidského života pro oběti z 11. 9. 2001 byla odhadována v rozsahu od 2 do 11 mil. USD. I zde si třeba všimnout poměrně velkého rozptylu v hodnotách.